

Valószínűségi döntéstámogató rendszerek

Antos András – Antal Péter – Hullám Gábor
– Millinghoffer András – Hajós Gergely

Kulcsszavak:

döntés, becslés, költségfüggvény, kockázat, a priori és a posteriori valószínűség, Bayes-döntés és -becslés, Bayes-statisztika, valószínűségi gráf alapú modellek, Bayes-háló, rejtett Markov modell, emberi becslési heurisztikák, valószínűségi következtetés, bayesi döntésemélet, optimális döntés, információ értéke, többkarú rabló probléma, QUALY, költség-haszon elemzés, döntési hálók

Összefoglalás:

A jegyzetben ismertetjük a döntés- és becslésemélet alapfogalmait és a leggyakoribb költségfüggvényeket. Megvizsgáljuk a Bayes-döntést, maximum a posteriori és maximum likelihood döntést és a Bayes-döntés közelítését több példán keresztül. Kitérünk a Bayes-becslésre, maximum likelihood becslésre és regressziós becslésre részletesen megvizsgálva a lineáris regresszió esetét. Ezt követően a valószínűségi eloszlások strukturális jellemzőit vizsgáljuk meg. A valószínűségi gráfos modellosztályon belül elsőként az egyszerű Naív Bayes-háló, Markov-lánc és rejtett Markov modell modell típusokat foglaljuk össze, majd a Bayes-hálókat és a Markov-hálókat tekintjük át.

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Semmelweis Egyetem

Typotex Kiadó
2014

© Antos András, Antal Péter, Hullám Gábor, Millinghoffer András, Hajós Gergely

Creative Commons NonCommercial-NoDerivs 3.0 (CC BY-NC-ND 3.0)

A szerző nevének feltüntetése mellett nem kereskedelmi céllal szabadon másolható, terjeszthető, megjelentethető és előadható, de nem módosítható.

Szerkesztette: Antal Péter

Szakmai lektor: Kovács András

ISBN 978 963 279 184 5

Készült a Typotex Kiadó (<http://www.typotex.hu>) gondozásában

Felelős vezető: Votisky Zsuzsa

Készült a TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0079 számú, „Konzorcium a biotechnológia és bioinformatika aktív tanulásáért” című projekt keretében

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszachenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Tartalomjegyzék

1. Valószínűségi becslés- és döntéelmélet	1
1.1. Bevezetés	1
1.2. Definíciók	1
1.2.1. Gyakori költségfüggvények és tulajdonságaik	2
1.3. Bayes-döntés	4
1.4. Bayes-döntés ismételt megfigyelés alapján	9
1.5. Bayes-döntés közelítése	10
1.6. Bayes-becslés	12
1.7. Maximum likelihood becslés	13
1.8. Regresszióbecslés; négyzetes középhiba minimalizálás	14
1.8.1. Lineáris becslés	15
2. Valószínűségi gráfos modellek	23
2.1. Bevezetés	23
2.1.1. Racionális bizonytalanságoktól a valószínűség szubjektív értelmezéséig	23
2.1.2. Felcserélhetőségtől a bayesi modellátlagolásig	25
2.2. A Bayes-statisztikai keretrendszer általános sémája	27
2.2.1. A modell specifikálása a bayesi keretben	28
2.2.2. A prediktív következtetés	28
2.2.3. A parametrikus következtetés és a Bayes-szabály	29
2.3. Valószínűségi eloszlások függetlenségeinek rendszere	30
2.3.1. A függetlenség és feltételes függetlenség fogalmai	30
2.3.2. Egyéb valószínűségszámítási alapfogalmak	31
2.3.3. A Markov-takaró, Markov-határ és közvetlen függés fogalmai	32
2.3.4. A grafoid axiómák	32
2.4. Valószínűségi gráfos modellek	35
2.4.1. Bayes-háló kutatásának áttekintése	35
2.4.2. Irányított elválasztás, és egyéb gráfelméleti fogalmak	37
2.4.3. Bayes-háló definíciók	39
2.4.4. Markov-háló	40
2.4.5. Markov-feltételek irányítatlan gráfokban	40
2.4.6. Bayes-háló és Markov-háló reprezentációs képessége	42
2.5. Egyszerű Bayes-háló	42
2.5.1. Naiv Bayes-háló	42

2.5.2.	Markov-láncok és rejtett Markov modellek	43
2.6.	Parametrizáció, priorok definiálása és tudásmérnöki kérdések	44
3.	Oksági modellek: reprezentációk és következtetések	49
3.1.	Bevezető	49
3.2.	Bayes-hálók ekvivalencia-osztályai	51
3.3.	Oksági Bayes-hálók	53
3.4.	Az oksági értelmezés nehézségei	55
3.4.1.	Tisztán magasabbrendű függések	55
3.4.2.	Intranszitiv függések	55
3.4.3.	Simpson paradoxona	56
3.4.4.	Ellenérvek	56
3.5.	Bayes-hálók a Bayes-statisztikai keretben	56
3.5.1.	Paraméter priorok Bayes-hálókhoz	57
3.5.2.	Struktúra priorok Bayes-hálókhoz	59
3.6.	Megfigyelés, beavatkozás, spekuláció	60
3.7.	Tudásmérnökség	60
3.8.	Bayes-háló kiterjesztések	61
4.	Tudásmérnökség, biasok és heurisztikák becsléseknél és döntéseknél	65
4.1.	Valószínűségi ítéletalkotás és a bayesi paradigma	65
4.2.	Statisztikák becslése	66
4.2.1.	Elemi események becslése	66
4.2.2.	Az eloszlás becslése	67
4.2.3.	A variancia becslése	67
4.2.4.	A függetlenségre vonatkozó ítéletek	68
4.3.	Heurisztikák	68
4.3.1.	Reprezentativitás	69
4.3.2.	Hozzáférhetőség	70
4.3.3.	Rögzítés és igazítás	71
4.4.	Torzítások a kockázat észlelésében	73
4.4.1.	Perspektíva-hatás	73
4.4.2.	Egyenletesség	73
4.4.3.	Arányosság	74
4.5.	Funkcionális referenciák	74
4.6.	A kauzalitás szerepe	76
4.7.	A valószínűségi ítéletalkotás mint összetett szabályozó rendszer	78
4.8.	A torzítások hatása és azok kezelése	80
4.9.	Összegzés	82
	Irodalomjegyzék	84
5.	Egzakt, optimalizációs és Monte-Carlo-következtetések VGM-ben	86
5.1.	Prediktív következtetés Bayes-hálókban	86
5.2.	A következtetési eljárások áttekintése	87
5.2.1.	A következtetési algoritmus	88
5.2.2.	A következtetés komplexitása	89

5.3.	Egyszerűbb egzakt következtető eljárások	90
5.3.1.	Következtetés felsorolással	90
5.3.2.	Következtetés változó eliminációval	91
5.3.3.	Következtetés polifákban	94
5.3.4.	Következtetés nem fa gráfokban	96
5.4.	A PPTC-következtetés	98
5.4.1.	Klikkfa konstruálása	98
5.4.2.	Valószínűségek terjesztése a klikkfában	100
5.4.3.	Következtetési esetek	103
5.5.	Közelítő következtetés sztochasztikus szimulációval	103
5.5.1.	Mintagenerálás „üres” hálóból	104
5.5.2.	Elutasító mintavételezés	104
5.5.3.	Valószínűségi súlyozás	104
5.6.	A Monte-Carlo-eljárások áttekintése	105
5.6.1.	Fontossági mintavételezés	106
5.6.2.	Markov-láncok	106
5.6.3.	A Metropolis-Hastings-algoritmus	108
5.6.4.	Következtetés Bayes-hálókbán Gibbs-mintavételezéssel	109
5.7.	Függelék: A következtetés komplexitása Bayes-hálókbán	109
5.7.1.	A 3SAT probléma visszavezetése a Bayes-hálóban való következtetésre	110
Irodalomjegyzék		112
6. Döntéstámogatás: optimális döntés, szekvenciális döntések, az információ értéke		113
6.1.	Szekvenciális döntési folyamatok	113
6.1.1.	Optimális döntés	113
6.1.2.	Szekvenciális döntés	114
6.1.3.	Az információ értéke	116
6.2.	Megállási feladatok	120
6.2.1.	Titkár nő probléma	120
6.2.2.	A Googol játék	123
6.2.3.	Odds algoritmus	123
6.2.4.	Az odds algoritmus egy folytonos kiterjesztése	124
6.3.	Többkarú rabló feladatok	125
6.3.1.	Alkalmazási területek	125
6.3.2.	Az optimális megoldás, előrefele következtetés	126
6.3.3.	Gittins index	127
7. Orvosi döntéstámogatás		128
7.1.	Egészségügyi adatok és nyilvántartó rendszerek	128
7.2.	A mesterséges intelligencia szerepe az orvosi döntéstámogatásban	130
7.2.1.	Tudás alapú következtető rendszerek	130
7.2.2.	Gépi tanulás	131
7.2.3.	Orvosi döntéstámogató rendszerek	132
7.2.4.	Személyre szabott gyógyászat	132

7.3.	Bináris döntések kiértékelése	135
7.4.	Hasznosságelmélet	138
7.5.	Hasznosságfüggvények	140
7.5.1.	Hasznosságfüggvények alaptípusai	141
7.5.2.	QUALY	143
7.5.3.	Micromort	144
7.6.	Többváltozós hasznosságfüggvények	144
7.6.1.	A preferenciák strukturáltsága	145
7.7.	Döntési hálók	147
7.7.1.	Döntési hálók kialakítása és kiértékelése	148
7.7.2.	Döntési hálók tulajdonságai	149
7.8.	Költség-haszon elemzés	153
7.8.1.	A hatékonyság mérése	153
7.8.2.	A költség és a hatékonyság viszonya	154
7.8.3.	Költség-haszon elemzés mintapélda	156
	Irodalomjegyzék	163